

[B] **DE NEDERLANDSE KOLONIALE GESCHIEDENIS.
EEN NIEUWE SYNTHESE**

Net zoals Lannoo een driedelige *Nieuwe geschiedenis van België* heeft gepubliceerd (2005-2009), geeft uitgeverij Bert Bakker een nieuwe *Geschiedenis van Nederland* uit. De eerste delen werden geschreven door Marco Mostert (0-1100), Wim Blockmans (1100-1560) en A.Th. van Deursen (1555-1702). Het vierde deel van Wim van den Doel bespreekt de Nederlandse overzeese geschiedenis. Vlaanderen gaat sinds 2010 prat op David Van Reybroucks *Congo*. Nederland heeft nu ook een synthese van zijn koloniale verleden.

Toch is *Zo ver de wereld strekt* geen volledig overzicht. De auteur, hoogleraar algemene geschiedenis in Leiden, begint zijn verhaal rond 1800, tweehonderd jaar na de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC). Die keuze is meer dan verdedigbaar, al is het gebrek aan een inleidende voorgeschiedenis jammer. Nederlands-Indië kreeg een heel ander aanzien na de nationalisering van de VOC (1795), de bemoeienissen van Napoleon (1808-11) en Groot-Brittannië (1811-16), en de terugkeer van de Nederlanders in 1816.

Compagniedienaren en handelaren maakten plaats voor ambtenaren en soldaten. Zij breidden de controle over de “Buitengewesten” steeds verder uit via tuchtiging, pacificatie en oorlog. In hun kielzog volgden taalkundigen, etnografen en natuurwetenschappers – een aspect waar Van den Doel bijzonder veel aandacht aan besteedt. Ook op andere domeinen – zoals mode en demografie – laat hij zich inspireren door de speerpunten van de *New Imperial History*. Op andere vlakken is hij traditioneler. Zo besteedt hij weinig aandacht aan het toenmalige beeld van de kolonie of aan de invloed van de kolonie op het moederland.

Ondanks de breuk in de napoleontische periode was er toch continuïteit. De Britten vervingen het belastingssysteem van verplichte leveringen door een landrente en bouwden de macht van lokale Javaanse vorsten af, maar de Nederlanders zetten vanaf 1830 de klok terug. Zij schermten Nederlands-Indië af van de moderniteit, voerden het cultuurstelsel in en refeodaliseerden het bestuur. De kolonie werd opnieuw een wingewest. Vanaf de

jaren 1860 werd de economie meer geliberaliseerd en het bestuur meer gecentraliseerd, en in het begin van de twintigste eeuw ging een “ethische politiek” van start. Maar tot na de Eerste Wereldoorlog hing er in Java een sfeer van *tempo doelo*, de tijd van vroeger, het klimaat van een pionierssamenleving. De modernisering van Nederlands-Indië begon pas in het interbellum. Zij werd evenwel afgeremd door de economische crisis van de jaren dertig en de inval van de Japanners begin 1942. “Het kleine Nederland bleek simpelweg niet in staat het enorme koloniale rijk werkelijk te ontwikkelen”, schrijft Wim van den Doel.

Op het eerste gezicht zijn er nogal wat elementen die op de Belgische koloniale geschiedenis lijken. Economische uitbuiting, sociale segregatie en geweld kwamen ook in Nederlands-Indië voor. Toch zijn er fundamentele verschillen tussen beide koloniale systemen. En dan gaat het niet om de vanzelfsprekende verschillen, zoals de chronologie, het aantal slachtoffers en de heterogeniteit (niet alleen tussen de Congo-Vrijstaat en Belgisch-Congo, maar ook tussen Oost- en West-Indië; Suriname en de Nederlandse Antillen komen overigens ook aan bod in het boek, zij het in veel mindere mate).

Waar de kolonisatie van Congo vooral gebeurde door geestelijken en industriëlen, en de staat op de achtergrond bleef, was Nederlands-Indië een apolitieke ambtenarenstaat. Zij haalde haar winsten uit belastingen op landbouw. Mijnbouw was minder belangrijk, oliewinning des te meer – overigens ook in West-Indië.

Er trokken ook zendingsgenootschappen naar Nederlands-Indië, maar zij werden tegengewerkt door het gouvernement, dat vreesde voor opstanden bij de grotendeels islamitische bevolking. Alleen in het oosten, zoals in de Molukken, boekten missionarissen enig succes, en uiteindelijk is 9 procent van de Indonesische bevolking vandaag christen. Dat is niet niets, maar veel minder dan in Congo. Daar waren de missies ook verantwoordelijk voor het lager onderwijs. In Nederlands-Indië werd dat door de staat georganiseerd en had in 1940 slechts 40 procent van de zes- tot negenjarigen een zeer elementaire scholing genoten. Anderzijds zorgde België pas in de jaren vijftig voor hoger onderwijs, terwijl ene Hoesein Djajadiningrat al in 1913 tot doctor promoveerde in Leiden en Nederlands-Indië al

in de jaren twintig verscheidene hogescholen kreeg. In 1926 studeerde Soekarno af aan de Technische Hogeschool. Hij werd snel nadien de leider van de Indonesische onafhankelijkheidsbeweging.

Een ander groot verschil met België zijn de grote migratiestromen in en tussen de Nederlandse kolonies. De afschaffing van de slavernij in West-Indië werd opgevangen door tienduizenden Javaanse en Hindoestaanse migranten (Indonesiërs en Indiërs, zouden we vandaag zeggen). Meer dan een miljoen Chinezen migreerde tussen pakweg 1850 en 1930 naar Nederlands-Indië. En na WO II kende Nederland een belangrijke postkoloniale migratie, zowel uit de West als uit Indonesië.

Toch is er ook een opvallende overeenkomst: de manier waarop Van der Doel omgaat met het koloniale verleden, en dan vooral met zijn minder fraaie kanten, lijkt op die in België. Zwarte bladzijden worden erkend, maar de eigen verdiensten lijken toch groter. Het debat over de vraag of Nederland imperialistisch is geweest, zoals Maarten Kuitenbrouwer in 1985 had gesteld, wordt afgesloten met een duidelijke “neen”. De postkoloniale kritiek van Edward Said wordt van heel wat tegenargumenten voorzien. Het cultuurstelsel wordt een fabelachtig succes genoemd waar ook de inheemse bevolking van profiteerde – in lonen en infrastructuur – en waarvan de wantoestanden niet algemeen en wijdverspreid waren. Het dekolonisatieproces, ten slotte, heeft veel minder slachtoffers geëist dan in Frans-Indochina en Brits-Indië.

“Het vestigen van het Nederlandse gezag in de Buitengewesten ging ten koste van grote sommen geld en van vele mensenlevens, aan Nederlandse, maar vooral aan inheemse kant.” Maar het maakte “een einde aan oorlogen tussen inheemse rijken, aan piraterij, weduweverbranding, slavernij, koppensnellen, kannibalisme en feodale onderdrukking.” Zeker een aantal van die calamiteiten doen de wenkbrouwen fronsen. Nederland maakte geen einde aan oorlog, slavernij of onderdrukking.

Dit alles doet geen afbreuk aan *Zo ver de wereld strekt*. Koloniale geschiedenis gaat immers over meer dan schuld en boete, en Van der Doel brengt een boeiende en veelzijdige samenvatting van tweehonderd jaar Nederlands koloniaal verleden (al is de afwezigheid van kaarten jammer). Toch rijst

de vraag of dit narratief zal standhouden als
ook het historische bedrijf geglobaliseerd zal zijn.
De geschiedenis gaat een boeiende toekomst
tegenmoet.

IDESBALD GODDEERIS

WIM VAN DEN DOEL, *Zo ver de wereld strekt. De geschiedenis
van Nederland overzee vanaf 1800*, Bert Bakker,
Amsterdam, 2011, 506 p.
